

УДК 354.32(477)

DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2024-7-6-13>**Акімов Андрій,**

доктор філософії, викладач кафедри
бізнес-адміністрування і менеджменту
зовнішньоекономічної діяльності
Запорізького національного університету

Akimov Andrii,

Doctor of Philosophy Degree (PhD), Lecturer at
the Department of Business Administration and
Management of Foreign Economic Activities of
the Zaporizhia National University

ORCID ID: <http://orcid.org/0009-0000-0445-7452>

**ПРОГРАМА ПІДГОТОВКИ МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ У СУЧАСНИХ
ГЕОПОЛІТИЧНИХ РЕАЛІЯХ ТА МІЛІТАРИЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ ПОБУДОВИ
НОВОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА. ПОЧАТКОВА, СЕРЕДНЯ, ВИЩА
ШКОЛИ. ЗАКЛАДЕННЯ ЗНАНЬ БАЗОВИХ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ**

**THE PROGRAM OF TRAINING THE YOUNG GENERATION IN THE MODERN
GEOPOLITICAL REALITIES AND MILITARIZATION PROCESSES OF BUILDING
THE NEW UKRAINIAN SOCIETY. PRIMARY, SECONDARY, HIGH SCHOOLS.
ESTABLISHMENT OF KNOWLEDGE OF THE BASIC FOUNDATIONS OF
NATIONAL SECURITY**

Анотація. В умовах відсічі збройної агресії зі сторони рф проти України постало питання щодо ефективності здійснення навчального процесу в усіх ланках освітньої системи. Формування, реалізація та вдосконалення моделі підготовки молодого покоління у сучасних геополітичних реаліях та мілітаризаційних процесах побудови нового українського суспільства є головним завданням державного управління у сфері освіти. Одним із ключових завдань державного управління у питанні підготовки молодого покоління за мілітаризаційним вектором діяльності України залишається створення належних умов для можливості ефективного впливу на всіх суб'єктів освітнього процесу. У статті досліджено сучасний стан освітньої системи в аспекті підготовки молодого покоління щодо забезпечення національних інтересів держави. Головним недоліком у побудові та впровадженні нової програми підготовки молодого покоління у сучасних геополітичних реаліях є відсутність єдиного підходу публічної адміністрації щодо управління нею. У статті проаналізовано сучасний стан законодавства, що регулює освітню систему на шляху трансформації та адаптації до сучасного вектору розвитку державного управління. Регулювання та вдосконалення здійснення навчальних заходів у початковій та середній школах є недооціненим аспектом реалізації ефективної державної політики у сфері освіти зі сторони публічної адміністрації в межах закладання основ базових знань національної безпеки. У статті досліджено основні недоліки діяльності освітньої системи під час адаптації її до геополітичних реалій навколо України. У контексті реалізації політики мілітаризації виникає ризик порушення зі сторони публічної адміністрації передбаченого каталогу прав, свобод та законних інтересів громадян. Активна участь молодого покоління у системі забезпечення національних інтересів держави має багатопланове й висхідне значення. Саме молоде покоління виступає запобіжником порушення базових цінностей зі сторони держави задля забезпечення потреб та інтересів суспільства. У статті досліджено роль молодого покоління під час реалізації визначеної політики держави.

Ключові слова: молоде покоління, освітня система, навчальна програма, національна безпека, державне управління, заклад освіти.

Abstract. *In the conditions of repelling armed aggression by the Russian Federation against our state, the question of the effectiveness of the educational process in all sections of the educational system became significantly more active. The formation, implementation, and improvement of the model of training the young generation in modern geopolitical realities and militarization processes of building a new Ukrainian society is the state administration's main task in the education field. One of the state administration's key tasks in training the young generation according to the militarization vector of Ukraine's activities remains the creation of appropriate conditions for the possibility of effective influence on all subjects of the educational process. The article examines the current state of the educational system in the aspect of training the young generation to ensure the national interests of the state. The main drawback in the construction and implementation of a new training program for the young generation in modern geopolitical realities is the lack of a unified approach of the public administration to its management. The article examines the current state of the legislation regulating the educational system on the path of transformation and adaptation to the modern vector of state administration development. Regulation and improvement of the implementation of educational activities in primary and secondary schools is an underestimated aspect of implementing effective state policy in the field of education by the public administration within the framework of laying the foundations of basic knowledge of national security. The article examines the key shortcomings of the educational system during its adaptation to the geopolitical realities around Ukraine. In the context of the implementation of the policy of militarization, there is a risk of violation by the public administration of the prescribed catalog of rights, freedoms, and legitimate interests of citizens. The active participation of the young generation in the system of ensuring the national interests of the state has a multifaceted and upward significance. To ensure the fulfillment of the needs and interests of society, it is the young generation that acts as a safeguard against the violation of basic values by the state. The article examines the role of the young generation during the implementation of a certain state policy.*

Keywords: *young generation, educational system, curriculum, national security, state administration, educational institution.*

Постановка проблеми. Сьогодні питання формування та реалізації державної політики у секторі освіти з урахуванням сучасної геополітичної та безпекової ситуації навколо України є ключовим у регулюванні навчальної підготовки молодого покоління. З 2014 р., а саме з початку поширення агресії зі сторони РФ на територію України, держава змінила напрям розвитку системи публічного управління на мілітаризаційний, що відповідно зумовлює зміни у більшості суспільних відносин. Підхід до регулювання освітньої системи підготовки молодого покоління має бути спрямований на розвиток національної системи виховання, навчання та безпосередньої фахової підготовки, а також визначення змісту, завдань та пріоритетів політики підготовки молоді з врахуванням національних інтересів держави. Проте, під час реалізації та вдосконалення системи освіти у сучасних геополітичних реаліях виникає чимало формальних та практичних недоліків, що вимагає від держави внесення відповідних змін під час підготовки молодого покоління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню підготовки молодого покоління в освітній площині присвячено багато наукових праць. Варто виділити науковців, які досліджували подібне чи суміжні питання, зокрема, це: Л.В. Делінгевич, В.С. Журавський, О.А. Дороніна, Т.П. Авраменко, М.Д. Виноградський, С.І. Ванько, В.В. Радул, О.В. Мазяр, Ю.В. Ковбасюк. Проте, питання дослідження підготовки молодого покоління в сучасних геополітичних реаліях та реалізації мілітаризаційних процесів зі сторони державного управління є майже не дослідженим. Отже, вбачається за необхідне провести пропонуване дослідження.

Мета статті: визначити ключові аспекти діяльності держави щодо формування та реалізації нової програми підготовки молодого покоління під час зміни напрямку розвитку системи публічного управління на мілітаризаційний тип. Для досягнення визначеної мети перед дослідженням були поставлені такі завдання: дослідити сучасний стан освітньої системи щодо підготовки молодого покоління до забезпечення національних інтересів держави; визначити сучасний стан законодавства, що регулює означене питання; визначити ключові недоліки системи освіти щодо реалізації національних інтересів держави.

Виклад основного матеріалу. В умовах відсічі збройної агресії зі сторони РФ проти України постало питання щодо ефективності здійснення навчального процесу в усіх ланках освітньої системи. Формування, реалізація та вдосконалення моделі підготовки молодого покоління у сучасних геополітичних реаліях та мілітаризаційних процесах побудови нового українського суспільства є головним завданням державного управління у сфері освіти. На жаль, під час побудови нової моделі підготовки молодого покоління виникає чимало формальних та практичних недоліків її реалізації як з об'єктивних причин, так із суб'єктивних. Зокрема, внаслідок проведення активних бойових дій реалізація державної політики у сфері освіти значно ускладнюється, що зумовлює пошук нових підходів до розвитку національної системи освіти у сучасних геополітичних реаліях та безпекового поля навколо України. З моменту повномасштабного вторгнення РФ на територію України з'явилася ключова проблема у доступі та належній підготовці молодого покоління, а саме забезпечення стабільності та безперервності навчального процесу. Під час проведення оборонної операції тимчасово окуповані території нашої держави розширились, що своєю чергою вплинуло на процес здобуття відповідного рівня освіти.

Залежно від правового статусу території України, з боку реалізації державної політики щодо здійснення освітнього процесу в умовах проведення бойових дій, варто виділити такі складові: підконтрольна територія України, тимчасово окуповані території України, зона проведення активних бойових дій та суміжні з нею ділянки, яким загрожує небезпека поширення такої дій, а також території іноземних держав. Залежно від території та рівня безпеки, де знаходяться заклад освіти, викладацький склад та здобувачі й формується безпосередня форма навчального процесу. Наразі заклади освіти вимушені обирати дистанційну форму проведення навчального процесу. Безумовно, така форма організації підготовки молодого покоління має чималу кількість переваг, проте з погляду ефективності здійснення освітнього процесу така форма не завжди є ефективною. Передусім це стосується підготовки молодих кадрів за спеціальностями, що передбачають перебування таких осіб у профільних навчальних установах, зокрема, це військові, правоохоронні цивільно-безпекові та інші напрями освіти [1]. В умовах трансформації системи державного управління на мілітаризаційний тип, такі напрями освіти є ключовими для забезпечення територіальної цілісності, суверенітету, національних інтересів та безпеки України.

Одним із головних завдань державного управління у питанні підготовки молодого покоління за мілітаризаційним вектором діяльності України залишається створення належних умов для можливості ефективного впливу на всіх суб'єктів освітнього процесу. Під таким впливом зі сторони держави, слід розуміти організацію відповідних умов щодо навчання, проходження практики та безпосередньої підготовки молодого покоління для майбутньої діяльності у визначених ними напрямках, насамперед, й в оборонно-безпековому полі. Щодо

суб'єктів, які беруть участь у підготовці молодих кадрів, то слід визначити такі: заклади вищої освіти чи інші навчально-виховні освітні установи, що здійснюють професійну підготовку молодих спеціалістів у своїй майбутній діяльності, громадські організації, що додатково беруть участь у науково-практичних заходах щодо підвищення рівня знань та загальної компетенції молоді, насамперед, у вузькоспеціалізованих напрямках [4].

Головним недоліком у побудові та впровадженні нової програми підготовки молодого покоління у сучасних геополітичних реаліях є відсутність єдиного підходу публічної адміністрації щодо управління нею. На жаль, сучасний стан освітньої системи не передбачає Стратегії розвитку моделі пристосування підготовки молодого покоління до сучасних геополітичних та безпекових умов навколо нашої держави, що нівелює ефективність ситуативних ініціатив в рамках повноважень відповідного закладу освіти щодо реалізації начальних програм з пріоритетом на дотримання мілітаризаційних процесів побудови державного управління. До того ж система національного законодавства не передбачає профільних нормативно-правових актів, що б регулювали процес трансформації навчальних програм навчальних закладів щодо орієнтування на забезпечення національних інтересів України в рамках реалізації мілітаризаційної політики. З погляду організаційно-правової побудови освітньої системи в Україні найбільша увага держави зосереджується саме на здобутті вищої освіти. Насправді, це вбачається раціональним заходом, оскільки саме заклад вищої освіти здійснює безпосередню підготовку молодого покоління до обраної спеціалізації та майбутньої сфери діяльності [10]. Через відсутність єдиного підходу щодо правового регулювання та механізму делегування повноважень закладам вищої освіти, здійснюється розгалуження системи підготовки молодого покоління, що залежить від дискреційних повноважень та суб'єктивного погляду програми підготовки молоді зі сторони відповідного освітнього закладу та його керівника. За такою системою процес підготовки молодого покоління не може повністю задовольнити систему державного управління у накопиченні кадрового ресурсу та резерву під час запровадження мілітаризаційних процесів державотворення. До того ж сучасне законодавство містить лише теоретичні та вкрай застарілі підходи до проходження виробничої практики. Проте, саме практика для молодого покоління є одним із головних імпульсів у застосуванні власних знань та компетенції в сучасних реаліях та викликах державного управління у розрізі питання побудови держави військового типу.

Регулювання та вдосконалення здійснення навчальних заходів у початковій та середній школах є недооціненим аспектом реалізації ефективної державної політики у сфері освіти зі сторони публічної адміністрації в межах закладення основ базових знань національної безпеки. Саме в початкових та середніх класах формується фундамент національно-патріотичного виховання молодого покоління, що й впливає на майбутній вибір професії. В умовах активних мілітаризаційних процесів та організації нових підходів до формування кадрового складу до оборонно-безпекового сектору держави, пропонується підвищити ефективність здійснення навчального процесу, зокрема шляхом збільшення обсягу вивчення таких дисциплін як історія України, українська мова та література, а також запровадити безперервне проведення навчально-практичних заходів для молоді щодо закладення їх базових можливостей до розвитку потенційної оборонно-силової участі у майбутньому [6]. Варто зазначити, що сучасна модель підготовки молодого покоління орієнтується на підготовку фахівців за інформаційно-гуманітарним вектором їх професійної діяльності. З

погляду активної трансформації сучасного суспільства до інформаційної спільноти з пріоритетом на розвиток ринку послуг та інформаційного забезпечення, така програма підготовки вбачається раціональною та такою, що відповідає ринковим потребам. Однак, саме державний механізм має регулювати проведення освітньої діяльності у закладах освіти, передусім й вносити відповідні зміни до стратегічного розвитку надання освітніх послуг для молодого покоління [8]. Підхід до регулювання освітньої системи підготовки молодого покоління має бути спрямований на розвиток національної системи виховання, навчання та безпосередньої фахової підготовки, а також визначення змісту, завдань та пріоритетів політики підготовки молоді з врахуванням національних інтересів держави. Варто зауважити, що процес має бути орієнтований на українську самобутність та самоідентифікацію [9].

В умовах реальних загроз національній безпеці та накопиченого досвіду у захисті держави має бути видозмінений сучасний підхід у навчальних програмах з урахуванням мілітаризаційних процесів державотворення. Варто зазначити, що наразі здійснюються обговорення щодо залучення молоді віком з 18 до 25 років до проведення строкової базової військової підготовки. Подібна модель є ефективною у такій країні як Ізраїль, що протягом своєї історії державотворення був змушений робити акцент на забезпечення національної безпеки і оборони. Вбачається, що для належного проходження базової підготовки молодого покоління має бути здійснений комплекс попередньої підготовки в аспекті донесення важливості та необхідності проведення такого заходу під час захисту своєї Батьківщини.

Стратегічна мета держави у секторі оборони та загальні плани розвитку суспільства ніколи не можуть бути реалізовані поза участю молодого покоління, тобто соціальної групи, що безпосередньо буде втілювати означені сьогодні перспективи подальшого розвитку держави. Обравши вектор мілітаризаційної побудови держави, стає очевидним той факт, що такий процес є довготривалим, оскільки охоплює практично всі складові суспільного життя в Україні. Сьогодні перед державним управлінням у секторі освіти стоїть ключове завдання – здійснити переорієнтацію навчального механізму на виховання молоді, яка готова у будь-який момент стати на захист Батьківщини, здійснити формування її громадянсько-політичної активності, що впливає на розвиток політичної складової держави та висвітлити обов'язок для молодого покоління нести відповідальність за своє майбутнє, сім'ю та державу [7].

Внаслідок швидкоплинних змін у геополітичному просторі та безпековому полі навколо України зростає роль громадянського суспільства в Україні. Сучасна система освіти має не лише забезпечувати визначені національні інтереси держави, але й підтримувати баланс з вибором здобувача освіти майбутньої спеціальності, а також всебічно надавати можливість для саморозвитку [5]. У контексті геополітичних реалій навколо нашої держави навчальна система має надати можливість молоді самостійно приймати відповідальні рішення у побудові ситуативного вибору, прогнозуючи можливі наслідки, нести особисту відповідальність як за власний добробут, так і за благополуччя суспільства, що визначає їхню власну громадянську позицію [3]. Саме тому освітня політика держави як провідна складова системи державного управління виступає посередником між забезпеченням національних інтересів держави та забезпеченням свобод особистості молодого покоління, зростанням рівня розвитку соціально-економічного та науково-технічного потенціалу держави, гуманізації суспільства та розвитку української культури. В умовах реалізації

політики мілітаризації не можна допускати нівелювання розвитком інших сфер суспільного життя, що прямо не належать до військово-оборонного сектору держави. Вбачається, що всебічний розвиток суспільного життя був і залишається головним здобутком українського суспільства та його самобутності.

Активна участь молодого покоління у системі забезпечення національних інтересів держави має багатопланове й висхідне значення. По-перше, внаслідок ефективної підготовки молоді у військово-оборонному секторі створюються належні умови розвитку науково-технічного та кадрового потенціалу України, що зі свого боку є необхідною передумовою реалізації мілітаризаційної політики. По-друге, загальний розвиток людини як первинної одиниці українського суспільства є фундаментальною умовою тісного зв'язку державних інститутів із громадянським суспільством, зокрема з дотриманням контролю за діяльністю державно-владного механізму, а також дієвим засобом протидії деструктивним діям в апараті управління. За допомогою формування у молодого покоління розуміння відповідальності за себе і суспільство створюються умови підвищення якості державного управління, зокрема й під час вибору стратегії розвитку безпекового поля навколо України. До того ж, внаслідок орієнтації молодого покоління на забезпечення необхідних суспільних потреб, стає можливою зміна застарілого чи неефективного засобу забезпечення національних інтересів держави, шляхом ініціювання нових підходів та методів. По-третє, за допомогою правових положень та розвитку такого політичного режиму як демократія, молоде покоління має змогу брати участь в управлінні справами держави. У питанні реалізації політики мілітаризації виникає ризик порушення зі сторони публічної адміністрації передбаченого каталогу прав, свобод та законних інтересів громадян. Для забезпечення виконання потреб та інтересів суспільства саме молоде покоління виступає запобіжником порушення базових цінностей зі сторони держави. Навіть, враховуючи той факт, що держава перебуває у небезпечному положенні в безпековому плані, основні права та законні інтереси, зокрема й під час здійснення освітнього процесу мають неухильно дотримуватись та гарантуватись [2]. Отже, громадянськість як багатоаспектне особистісне утворення у організаційно-структурному відношенні складається з комплексу властивостей, якостей та характерних рис. При адаптації політики мілітаризації до процесу підготовки молодого покоління, до базових орієнтирів громадськості та суспільства важливо безперервно здійснювати та покращувати заходи щодо національно-патріотичного виховання, підтримувати гуманістичну ідеологію та нівелювати поширення мілітаризаційної, що обмежує інтереси громадян, політично-державну, правову культуру України, а також забезпечувати зі сторони публічного управління відчуття гідності за Україну, соціальної справедливості у всіх проявах суспільного життя молоді.

Висновки. В умовах захисту територіальної цілісності, суверенітету України, а також забезпечення національних інтересів держави зростає вплив освітньої системи під час підготовки молодого покоління. Внаслідок трансформації державного управління у мілітаризаційний тип державотворення має бути змінений і підхід до системи освіти в Україні.

Одним із ключових завдань державного управління у питанні підготовки молодого покоління за мілітаризаційним вектором діяльності України залишається створення належних умов для можливості ефективного впливу на всіх суб'єктів освітнього процесу. Саме організація належних умов надання освітніх послуг зі сторони держави є першоосновою розвитку навчальних програм в контексті адаптації до політики мілітаризації.

Регулювання та вдосконалення здійснення навчальних заходів у початковій та середній ланках є недооціненим аспектом реалізації ефективної державної політики у сфері освіти зі сторони публічної адміністрації в рамках закладення основ базових знань національної безпеки. Саме в початкових та середніх класах формується фундамент національно-патріотичного виховання молодого покоління, що й впливає на майбутній вибір професії.

Внаслідок швидкоплинних змін у геополітичному просторі та безпековому полі навколо України, зростає роль громадянського суспільства. Сучасна система освіти має не лише забезпечувати визначені національні інтереси держави, але й підтримувати баланс з вибором здобувача освіти майбутньої спеціальності, а також всесторонньо надавати можливість для саморозвитку. До того ж великого значення набуває розвиток критичного мислення молодого покоління під час здобуття відповідного рівня освіти.

Список використаних джерел:

1. Алієва П. Аналіз сутності поняття «державна освітня політика». *Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія «Державне управління»*. 2016. Вип. 1. С. 1–6.
2. Гілко О. Основні поняття і категорії структурно-функціональної підготовки управлінського персоналу. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*. 2019. Т. 18. Вип. 1. С. 169–183.
3. Дегтярьова І. Державне управління вищою освітою Словаччини: реформи у контексті європейської інтеграції. *Аспекти публічного управління*. 2015. № 7-8. С. 20–30.
4. Іванова С. Вища освіта України як об'єкт впливу глобальних освітніх процесів. *Імідж сучасного педагога*. 2013. № 6. С. 9–11.
5. Соловійов С., Бухтатий О., Нестерняк Ю. Інформаційна складова державної політики та управління: монографія / за заг. ред. Н. Грицяк. Київ: К.І.С., 2015. 319 с.
6. Тоцька О. Організаційні інновації наукової компоненти сфери вищої освіти України. *Теорія та практика менеджменту* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 13 трав. 2020 р. Луцьк, 2020. С. 376–377.
7. Тоцька О. Особливості управління розвитком вищої освіти в країнах Європейського освітнього простору. *Соціально-компетентне управління корпораціями в умовах поведінкової економіки*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 18 лют. 2020 р. Луцьк, 2020. С. 134–138.
8. Хохленко О. Концептуальні засади розвитку вищої освіти в Україні. *Dictum factum*. 2018. № 1. С. 80–82.
9. Черниш О. Концептуальні засади стратегічного управління закладами вищої освіти. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2018. Вип. 3. С. 107–108.
10. Чуйкова О. Вища освіта як метод лікування: васкуляризація, проліферація нейронів та когнітивні практики. *Гілея: науковий вісник*. 2016. Вип. 107. С. 328–332.

References:

1. Aliieva, P. (2016). Analiz sutnosti poniattia «derzhavna osvithnia polityka [Analysis of the essence of the concept "state educational policy]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu tsyvilnoho zakhystu Ukrainy Derzhavne upravlinnia – Bulletin of the National University of Civil Defense of Ukraine Public administration*, 1, 1–6 [in Ukrainian].
2. Hilko, O. (2019). Osnovni poniattia i katehorii struktorno-funktsionalnoi pidhotovky upravlinskoho personal [Basic concepts and categories of structural and functional training of management personnel]. *Rynkova ekonomika: suchasna teoriia i praktyka upravlinnia – Market economy: modern management theory and practice*, 18, 169–183 [in Ukrainian].
3. Dehtiarova, I. (2015). Derzhavne upravlinnia vyshchoiu osvitoiu Slovachchyny: reformy u konteksti yevropeiskoi intehratsii [State management of higher education in Slovakia: reforms in the context of European integration]. *Aspekty publichnoho upravlinnia – Aspects of public administration*, 7-8, 20–30 [in Ukrainian].

4. Ivanova, S. (2013). Vyshcha osvita Ukrainy yak ob'iekt vplyvu hlobalnykh osvitnykh protsesiv [Higher education of Ukraine as an object of influence of global educational processes]. *Imidzh suchasnoho pedahoha – The image of a modern teacher*, 6, 9–11 [in Ukrainian].
5. Soloviov, S., Bukhtatyi, O., & Nesterniak, Yu. (2015). *Informatsiina skladova derzhavnoi polityky ta upravlinnia [Information component of state policy and management]*. Kyiv: K.I.S. [in Ukrainian].
6. Totska, O. (2020). Orhanizatsiini innovatsii naukovoï komponenty sfery vyshchoi osvity Ukrainy [Organizational innovations of the scientific component of the sphere of higher education of Ukraine]. *Teoriia ta praktyka menedzhmentu – Theory and practice of management: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference* (pp. 376–377). Zaporizhzhia: Osvita [in Ukrainian].
7. Totska, O. (2020). Osoblyvosti upravlinnia rozvytkom vyshchoi osvity v krainakh Yevropeiskoho osvitnoho prostoru [The ability to manage the development of higher education in the countries of the European Educational Area]. *Sotsialno-kompetentne upravlinnia korporatsiinykh v umovakh povedinkovoi ekonomiky – Socially competent management of corporations in the conditions of behavioral economics: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference* (pp. 134–138). Lutsk: Derzhavne upravlinnia [in Ukrainian].
8. Khokhlenko, O. (2018). Kontseptualni zasady rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini [Conceptual foundations of the development of higher education in Ukraine]. *Dictum factum – Dictum factum*, 1, 80–82 [in Ukrainian].
9. Chernysh, O. (2018). Kontseptualni zasady stratehichnoho upravlinnia zakladamy vyshchoi osvity [Conceptual principles of strategic management of institutions of higher education]. *Ekonomichnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii – Economic Bulletin of the Zaporizhzhya State Engineering Academy*, 3, 107–108 [in Ukrainian].
10. Chuikova, O. (2016). Vyshcha osvita yak metod likuvannia: vaskularyzatsiia, proliferatsiia neuroniv ta kohnityvni praktyky [Higher education as a treatment modality: vascularization, neuronal proliferation, and cognitive practices]. *Hileia: naukovyi visnyk – Gilea: Scientific Bulletin*, 107, 328–332 [in Ukrainian].

Подано до редакції 5.01.24 р.
Прийнято до друку 7.02.24 р.